

Przemysław Chmielecki

Wyższe Baptistyczne Seminarium Teologiczne, Warszawa

INSPIRACJE KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO W FORMOWANIU POLSKIEGO MODELU UNIwersYTETU

KAZIMIERZ TWARDOWSKI'S INSPIRATIONS IN SHAPING THE POLISH UNIVERSITY MODEL

Kazimierz Twardowski jest założycielem i główną postacią filozoficzno-logicznej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Nie jest jednakże tajemnicą, że był także człowiekiem uniwersytetu, jego wieloletnim pracownikiem i wiernym orędownikiem klasycznej koncepcji akademii. Wpływ Twardowskiego – zarówno osobiście, jak i za pośrednictwem licznego grona uczniów – jest trudny do przecenienia, jeśli chodzi o formowanie koncepcji i misji rodzimego szkolnictwa wyższego w XX wieku. Twardowszczycy wraz ze swoim mistrzem budowali zręby nauki, pewne modelowe podejście godne naśladowania i zresztą przez wiele lat powielane i stawiane jako swego rodzaju wzór klasycznej koncepcji uniwersytetu. Jednakże bezzwłocznie zaznaczyć należy, że słowo „model” użyte jest trochę na wyrost, gdyż jest to raczej pewien ideał, pomysł, zbiór postulatów realizowanych przez K. Twardowskiego w trakcie jego całego życia akademickiego.

Niniejszy artykuł stanowi analizę materiału źródłowego dotyczącego piśmiennictwa K. Twardowskiego oraz jego źródłowych inspiratorów, głównie związanych z kontekstem niemieckim.

1. Kształtowanie się uniwersytetu na ziemiach polskich – koncepcja i wpływy

Institutionalna tradycja uniwersytecka na ziemiach polskich ma długą i bogatą tradycję. Powstanie Akademii Krakowskiej, a więc pierwszego polskiego uniwersytetu, datuje się na rok 1364, wiążąc je z postacią króla Kazimierza Wielkiego. Powołał on uczelnię, *aby się rzecz pożyteczna i wszelka pomyślność rodzaju ludzkiego rozszerzyła [...] i nie wątpiąc, że to duchowieństwu i poddanym Królestwa naszego pożytek przyniesie [...]. Niechże więc tam będzie nauk przemożnych perła, aby wydawała męże dojrzałością rady znakomite, ozdobą cnót świetne i w różnych umiejętnościach biegle; niechaj otworzy się orzeźwiające źródło, a z jego pełni*

niech czerpią wszyscy naukami napić się pragnący¹. Jednakże początkowa działalność Akademii trwała zaledwie kilka lat, zaś śmierć fundatora zwiastowała szybki upadek uczelni. Ze względu na brak opieki krakowskie *studium generale* przestało istnieć, zaś krakowska szkoła katedralna stała się na powrót *studium particulare* kształcącym lokalne duchowieństwo². W 1400 roku Akademia wznowiła działanie. Przyczyniły się do tego starania pary królewskiej Jadwigi i Władysława Jagiełły. Formalne podwaliny stanowiła bulla papieża Bonifacego IX z dnia 11 stycznia 1397 roku oraz Władysława Jagiełły dyplom reformacji uniwersytetu z dnia 26 lipca 1400 roku. Zasadniczo oferowane warunki funkcjonowania uczelni były takie same jak w pierwszym dyplomie fundacyjnym³. Różnicę stanowił inny podział wydziałów na: prawo kanoniczne, cywilne, medycynę (określaną również jako fizykę) oraz sztuki wyzwolone. Uczelnia zorganizowana była według wzorca paryskiego, zaś od XV wieku zyskała międzynarodową renomę. Dominował w niej uniwersalistyczny model nauki. Jednakże od połowy wieku XVI uczelnia zaczęła tracić dawne znaczenie, lokując się na uboczu głównych prądów Europy⁴.

W sytuacji upadku Akademii Krakowskiej pragnący studiować Polacy udawali się do uczelni w pobliskich krajach, preferując zasadniczo Uniwersytet Karola w Pradze oraz Uniwersytet w Paryżu. Przykładem polskich uczonych absolwentów praskiej uczelni byli prawnik i teolog Stanisław ze Skarbimierza, prawnik Paweł Włodkowic z Brudzewa czy teolog i filozof Paweł z Worczyna, zaś paryskiej – chociażby Jan Vestor, który w swym nauczaniu stawia na poznawcze i naukowe cele poznania, dążąc do uściślenia pojęć. Polacy uczęszczali także na uniwersytety włoskie w Padwie (Paweł Włodkowic z Brudzewa, Szymon Marycjusz z Pilzna), Rzymie (Jan z Ludziska), Ferrarze (Szymon Marycjusz z Pilzna) czy Bolonii (Jan Ostroróg, Szymon Marycjusz z Pilzna), a także niemieckie: w Erfurcie (Jan Ostroróg) czy Heidelbergu (Mateusz z Krakowa). Stąd właśnie wywodziła się pierwsza grupa polskich uczonych zaangażowanych w dzieło reaktywacji Akademii Krakowskiej, później zaś jej wykładowców. Elementarną formą nauczania były komentarze do dzieł wielkich myślicieli antyku i średniowiecza w duchu albo *via moderna* albo *via antiqua*⁵.

¹ S. Wołoszyn, *Kazimierza Wielkiego dyplom założenia uniwersytetu* [w:] Tegoż (wyb. i opr.), *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej. t.1. Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia*, Warszawa 1965, s. 185–186.

² S. Wielgus, *Akademia Krakowska* [w:] M. A. Krąpiec i inni (red.) *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. t.1. Lublin 2000, s. 102.

³ por. S. Wołoszyn, *Władysława Jagiełły dyplom reformacji uniwersytetu* [w:] Tegoż (wyb. i opr.), *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej. t.1. Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia*, Warszawa 1965, s. 189–195.

⁴ S. Wielgus, *Akademia Krakowska...*, s. 102–103.

⁵ W. Tyburski, *Myśl etyczna w Polsce od XVI do XIX wieku*, Toruń 2000, s. 10–37.

Na ziemiach polskich funkcjonowała ponadto Akademia Wileńska oraz Akademia Zamojska. Pierwsza z nich została powołana przez króla Stefana Batorego w 1579 roku celem podjęcia walki z ideologią reformacji oraz propagowania katolicyzmu na Litwie i w krajach ościennych. Początkowo w jej skład wchodziły dwa wydziały: filozoficzny i teologiczny. Rozkwit uczelni przypada na lata 1640–1655, kiedy to dążono do rozbudowy w czterowydziałowy uniwersytet przystosowany do potrzeb świeckich kręgów społecznych. W 1641 roku Akademia została wzbogacona o wydział lekarski i prawa na mocy decyzji króla Władysława IV Wazy. W pierwszej połowie XIX wieku wileńska uczelnia wiodła prym pod względem poziomu naukowego, do czasu, gdy w 1831 roku została zlikwidowana przez M. Murawiewa. Podjęto także dwie próby wskrzeszenia uczelni (w 1860 i 1862 roku), niestety zakończone niepowodzeniem⁶.

Akademia Zamojska stanowiła świecką szkołę wyższą o profilu humanistycznym zorientowaną na przygotowanie młodzieży do pracy publicznej na rzecz państwa. Została ufundowana w 1594 roku przez mecenasa kultury Jana Zamoyskiego. Po jego śmierci walki o władzę pogrzyżyły uczelnię w chaosie. Poza wewnętrznymi kłótniami do rywalizacji dołączył się także biskup chełmski, który w 1694 roku podporządkował sobie uczelnię. Późniejsze lata działalności Akademii stały pod znakiem permanentnych kryzysów finansowych. W 1784 roku zaborczy rząd austriacki zamknął uczelnię⁷.

W 1661 roku król Jan Kazimierz aktem fundacyjnym podniósł lwowskie kolegium zakonu jezuitów do rangi akademii z tytułem uniwersytetu. Nie oznaczało to jednakże automatycznego powstania Uniwersytetu Lwowskiego, gdyż konieczne było poparcie polskiego sejmu. Sprzeciw wobec takiej akceptacji wyraził Uniwersytet w Krakowie wraz z Akademią Zamojską. W 1758 roku odnowione zostały przywileje fundacyjne przez króla Augusta III, lecz do przekształcenia w uniwersytet nie doszło⁸.

W okresie od II połowy XVII wieku do I połowy wieku XVIII pogłębiał się regres nauki polskiej. Kształceniem młodzieży zajmowały się zasadniczo szkoły zakonne prowadzone przez jezuitów. Kontakty z nauką europejską utrzymywało towarzystwo naukowe powstałe w 1742 roku przy Gdańskim Gimnazjum oraz ośrodki warszawskie. W Warszawie powstała Biblioteka Załuskich ufundowana przez Andrzeja Stanisława i Józefa Andrzeja Załuskich. W 1740 roku z inicjatywy Stanisława Konarskiego powołano szkołę dla synów zamożnej szlachty – *Collegium Nobilium*. Instytucja ta jako pierwsza wykładała przedmioty matematyczno-

⁶ por. M. Kowalewska, *Akademia Wileńska* [w:] M. A. Krąpiec i inni (red.) *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. t.1. Lublin 2000, s. 108–112.

⁷ por. M. Kowalewska, *Akademia Zamojska* [w:] M. A. Krąpiec i inni (red.) *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. t.1. Lublin 2000, s. 112–114.

⁸ Z. Skubała-Tokarska, Z. Tokarski, *Uniwersytety w Polsce. Rys historyczny*. Warszawa 1972, s. 73.

przyrodnicze, ekonomię, prawo polskie i międzynarodowe, języki nowożytne (niemiecki i francuski), lekturę pisarzy współczesnych. Językiem wykładowym była wprawdzie łacina, lecz czytano także dzieła literatury rodzimej w języku polskim. *Collegium Nobilium* miało na celu w ciągu 8 lat edukacji przygotować kadrę kierowniczą państwa wrażliwą na sprawy obywatelskie i patriotyczne. W 1765 roku król Stanisław August Poniatowski doprowadził do utworzenia uczelni, którą nazwał Szkołą Rycerską. Miała ona wprowadzić racjonalistyczną kulturę oświecenia na ziemię polskie. Była ona pierwszą szkołą państwową, która nie podlegała zwierzchnictwu kościelnemu ani zakonnemu. Należy dodać, że w przebudowie osiemnastowiecznego szkolnictwa polskiego dużą rolę odegrała Komisja Edukacji Narodowej powołana przez Sejm 15 października 1773 roku. Co ważne, w kwestii szkolnictwa wyższego KEN zdecydowała, iż kadrę nauczycielską będą kształciły uniwersytety, zaś za opracowywanie podręczników będzie odpowiedzialne powołane w 1755 roku Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych⁹.

W czasach rozbiorów Polski rozwój kultury i nauki przebiegał bardzo nierównomiernie i zupełnie odmiennie na terenie wszystkich zaborów. Niemniej jednak upadek państwa polskiego nie zahamował zupełnie procesów rodzenia się nowych idei umysłowych. Spełnienie marzeń o uniwersytecie na terenie Księstwa Warszawskiego nastąpiło 19 maja 1818 roku. Nowo powstałą instytucję nazwano Królewskim Uniwersytetem Warszawskim. W jego obrębie znajdowało się 5 wydziałów: teologiczny, prawa i administracji, lekarski, filozoficzny (nauki matematyczno-fizyczne), nauk i sztuk pięknych (tu także wykładano wybrane przedmioty techniczne). Uniwersytet funkcjonował przez 13 lat do 1831 roku, gdy po klęsce powstania listopadowego car Mikołaj I nakazał zamknąć uniwersytet, wszystkie szkoły wyższe i towarzystwa naukowe. Odwilż zaborezych ucisków zwiastowało zniesienie w 1861 roku znajdującego się pod jurysdykcją Petersburga Okręgu Naukowego Warszawskiego i przywrócenie zniesionej w 1832 roku Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Na mocy *Ustawy o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim* (20 V 1862) powołano Szkołę Główną, która miała stanowić czterowydziałową uczelnię uniwersytecką. W jej strukturze znajdowały się poniższe wydziały: lekarski, matematyczno-fizyczny, prawa i administracji, filologiczno-historyczny. Szkoła Główna funkcjonowała przez 7 lat, gdy po upadku powstania styczniowego car Aleksander II we wrześniu 1864 roku polecił namiestnikowi Królestwa Polskiego przemianowanie Szkoły na Cesarski Uniwersytet Warszawski (ukaz carski podpisano 20 VI 1869 roku)¹⁰.

W okresie międzywojennym na ziemiach polskich istniały uniwersytety działające nieprzerwanie od czasów zaborów (Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie), lecz i takie, które powstały lub restytuowały swoją

⁹ por. Ibidem, s. 82–89.

¹⁰ por. Ibidem, s. 103–109, 116–119.

działalność czasie wojny lub w okresie powojennym (Warszawa, Wilno, Poznań, Lublin). Po 1945 roku dzieje polskich uniwersytetów splecione były ściśle z przemianami ustrojowymi Polski Ludowej. W tym czasie szkolnictwo wyższe miało służyć całemu społeczeństwu miast tylko wybranym jego klasom. W PRL działało 10 uniwersytetów podzielonych na 3 grupy. Pierwszą stanowiły uniwersytety działające na ziemiach polskich w okresie międzywojennym: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Poznański (w 1953 roku przemianowany na Uniwersytet Adama Mickiewicza), a także Katolicki Uniwersytet Lubelski. Drugą grupę stanowiły uniwersytety powstałe po II wojnie światowej na ziemiach Polski centralnej. W jej obręb wliczano: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Łódzki i Uniwersytet Śląski w Katowicach. Ostatnia grupa obejmowała uniwersytety powstałe już w województwach zachodnich. Zaliczano tu: Uniwersytet im. B. Bieruta we Wrocławiu i Uniwersytet Gdański¹¹.

Aktualnie liczba uniwersytetów znacząco się zwiększyła. Stan na koniec 2019 roku wynosi osiemnaście uniwersytetów bezprzymiotnikowych podległych MNiSW.

2. Wizja uniwersytetu w ujęciu Kazimierza Twardowskiego

Uniwersytet zajmował w myśli Kazimierza Twardowskiego szczególne miejsce. Za sprawą wielowiekowej tradycji odznaczał się godnością i dostojeństwem. Jego zadaniem było: [...] *zdobywanie prawd i prawdopodobieństw naukowych oraz krzewienie umiejętności ich dochodzenia*¹². Droga dochodzenia do prawdy powinna być maksymalnie ściśle określona. W. Witwicki wspomina, że *we wszystkich większych i mniejszych pracach naukowych Twardowskiego dominuje jako ton zasadniczy dążność do usunięcia mętów i nieporozumień, jakie za sobą pociąga wieloznaczność wyrazów i zwrotów*¹³. Zauważa to również Tadeusz Kotarbiński, pisząc: *wysilek myśli Twardowskiego był stale i nierozdzielnie sprzężony z troską o jasne i wyraźne jej [prawdy – dod. PC] wypowiedzenie [...]*¹⁴. Sam Twardowski nie ograniczał się w tej materii wyłącznie do słów, lecz własnym życiem dawał wyraźne świadectwo, że powyższy ideał jest możliwy do urzeczywistnienia. Kierowało nim poczucie posłannictwa¹⁵.

¹¹ por. Ibidem, s. 162, 185–190.

¹² K. Twardowski, *O dostojeństwie uniwersytetu* [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*. Wydawnictwo WSiP, Warszawa, s. 462.

¹³ W. Witwicki, *Kazimierz Twardowski*. „Przegląd Filozoficzny” nr 23/1920, s. XIII.

¹⁴ T. Kotarbiński, *O Kazimierzu Twardowskim* [w:] K. Twardowski, *Wybrane pisma filozoficzne*, Warszawa 1965, s. V.

¹⁵ T. Czeżowski, *Kazimierz Twardowski. 20.X.1866 –11.II.1938*. „Ruch Filozoficzny” nr 14/1936–38, s. 6.

Mówiąc o roli uniwersytetu w społecznej rzeczywistości, Twardowski odwołuje się do metafory latarni morskiej, która oświetla drogę statkom na wzburzonym morzu, stając się gwiazdą przewodnią dla żeglujących na nieznanach wodach marynarzy¹⁶. Stanowi on więc kompas, busolę czy żyroskop, dzięki któremu człowiek wie, jaką drogą powinien w życiu podążać. Człowiek powinien być samodzielny i odpowiedzialny nie tylko za siebie, ale także za innych. Ethos¹⁷ uniwersytetu Kazimierza Twardowskiego zakładał nierozzerwalne połączenie nauki i dydaktyki we wspólnym poszukiwaniu prawdy przez mistrza i jego uczniów. Twardowski był ponadto zwolennikiem wolności uniwersyteckiej, ponieważ *możność spełniania właściwych Uniwersytetowi zadań jest uwarunkowana jego bezwzględną duchową niezależnością*¹⁸. Niemniej jednak Twardowski był świadomy, że gwarancja pełnej wolności uniwersytetu nie jest możliwa. Już w czasach mu współczesnych uniwersytety borykały się z trudnościami finansowymi, będąc przynajmniej częściowo zależne od dotacji państwa lub prywatnych przedsiębiorstw. Wyrażał on jednak srogie oburzenie dla zasady „płacę, więc wymagam”. Świadczą o tym słowa z cytowanej już mowy wygłoszonej na Uniwersytecie Poznańskim z okazji nadania Twardowskiemu tytułu doktora honorowego: *[...] ci, co Uniwersytety fundują i utrzymują, dowiedliby zupełnego niezrozumienia istoty Uniwersytetu, gdyby chcieli w czymkolwiek krępować jego pracę, z góry zastrzegać się przeciw pewnym jego wynikom, wskazywać jakie rezultaty byłyby pożądane*¹⁹. Twardowski przeciwstawiał się groźnym dla suwerenności uniwersytetu: *[...] partyjniactwu, które domagało się, by uczelnie angażowały się w korzystne dla danego stronnictwa akcje (z czym miał do czynienia w trakcie pierwszej wojny światowej jako rektor), a po drugie, Kościółowi, nadmiernie wpływowemu w Polsce, który chciał narzucić na życie akademickie swoją skalę wartości*²⁰. Wyrażał sąd, iż uniwersytet powinien stanowić swoisty azyl, wolny od nacisków interesownych podmiotów. Twardowski pisał w sposób następujący: *uniwersytet musi odgradzać się od wszystkiego, co nie służy zdobywaniu prawdy naukowej, musi przestrzegać należytego dystansu między sobą a nurtem, którym mknie około jego murów życie dnia potocznego, zgiełk ścierających się prądów społecznych, ekonomicznych, politycznych i wszelkich innych*²¹.

¹⁶ K. Twardowski, *O dostojeństwie...*, s. 464–465.

¹⁷ Anna Drabarek zwraca za K. Twardowskim uwagę na rozróżnienie *ethosu* pisanego przez epsilon (zwyczaj, przyzwyczajenie) od wersji zapisywanej przez etha (stałe miejsce zamieszkania, a z czasem stały sposób postępowania, obyczaj); por. A. Drabarek, *Problem etyki naukowej w poglądach filozofów ze szkoły lwowsko-warszawskiej – K. Twardowski*. „Kultura i Edukacja” nr 3–4/2003, s. 8.

¹⁸ K. Twardowski, *O dostojeństwie...*, s. 464.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ S. Borzym, *Uniwersytet według Twardowskiego*. „Kronos” nr 1/2011, s. 265.

²¹ K. Twardowski, *O dostojeństwie...*, s. 464.

Refleksja Twardowskiego nad uniwersytetem nie umarła wraz z nim, ale była podejmowana i wykładniczo wręcz rozwijana przez jego uczniów. Tadeusz Czeżowski w *Odczytach filozoficznych* wspomina swojego mistrza w sposób następujący: [...] *duch Jego żyje w nas i tak jak za życia cielesnego nie zamykał się w doktrynie, lecz szedł naprzód w pierwszym szeregu z postępem myśli, tak i dzisiaj trwa w coraz nowych postaciach, które wypracowuje sobie polska myśl filozoficzna*²².

3. Źródłowe podstawy modelu Twardowskiego

Factum est factum, iż koncepcja uniwersytetu K. Twardowskiego nie stanowi zupełnie oryginalnej i innowacyjnej wizji. Podobnie jak cała instytucja uniwersytetu w Polsce na przestrzeni dziejów czerpała ona z kilku idei uniwersytetów zachodnich. Największe zapożyczenia widoczne są z modelu niemieckiego, chociaż nie można stwierdzić, że Twardowski dokonał zwyczajnej translacji niemieckiej koncepcji²³. Ta koncepcja stanowi dość niejednorodny twór, zwyczajowo łączony z postacią Wilhelma von Humboldta. Nie jest to jednakże wyłącznie jego zasługa, bowiem w dyskusji nad ideą uniwersytetu na terenie Niemiec wzięli także udział: Immanuel Kant, Friedrich Schleiermacher, Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Schelling, Georg Wilhelm Friedrich Hegel²⁴. Nie należy pomijać także bezpośrednich mistrzów Twardowskiego, którzy uczyli go rzemiosła naukowego (Franz Brentano, Robert von Zimmermann), lecz w ich twórczości brak znaczącego namysłu nad istotą uniwersytetu i ogólnie edukacji akademickiej.

3.1. Immanuel Kant

Za życia Immanuela Kanta uniwersytet nie przypominał ani współczesnej instytucji dydaktyczno-badawczej, ani zorientowanej zawodowo szkoły wyższej. Był w zasadzie czymś na kształt luźnego związku uczonych²⁵. Profesorowie obsadzali dożywotnio katedry uczelni i otrzymywali stałą pensję za swoją pracę z państwowej kasy. Z kolei *Privatdozent* nie otrzymywał stałego wynagrodzenia za własną działalność dydaktyczną. Mógł wykładać dany przedmiot, lecz o warunki material-

²² T. Czeżowski, *W dziesięciolecie śmierci Kazimierza Twardowskiego* [w:] Tegoż, *Odczyty filozoficzne*, Toruń 1958, s. 16.

²³ Twardowski dodaje także aspekt wychowawczy, który rozumie jako stworzenie wprawy drogą systematycznego ćwiczenia – por. K. Twardowski, *O pojęciu wychowania* [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*. Wydawnictwo WSiP, Warszawa, s. 415.

²⁴ por. K. Bartnicka, *Przemiany idei uniwersytetu europejskiego w XVIII – XXI wieku* [w:] W. Szulakiewicz (red.) *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*, t. 1, Toruń 2011, s. 34–40.

²⁵ W. Stark, *Die Formen von Kants akademischer Lehre*. „Deutsche Zeitschrift für Philosophie” nr 40/1992, s. 544; za: M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu*, [w:] I. Kant, *Spór fakultetów. Wznowione pytanie czy rodzaj ludzki stale zmierza ku temu, co lepsze?*, Toruń 2003, s. 13.

ne musiał zatroszczyć się sam. Musiał tym samym opłacić salę, koszt ogrzewania i zadbać o zainteresowanie słuchaczy, bowiem to od nich właśnie zależeć będzie stan finansów prowadzącego²⁶. Profesorowie nie zajmowali się rozwijaniem nauki w murach uczelni, ale spełniali dwie funkcje: (1) pedagogiczną, kształcąc młodych w duchu oczekiwanym przez władzę państwową i religijną i (2) polityczną, dokonując selekcji treści, które mogą być dopuszczane do powszechnego nauczania²⁷.

Stary uniwersytet państwowy złożony był z czterech fakultetów²⁸ rozbitych na dwa stopnie. Fakultet niższy – filozoficzny – miał charakter wprowadzający, ogólnokształcący. Fakultety wyższe – teologiczny, prawny i medyczny – przygotowywały księży, urzędników państwowych i lekarzy na potrzeby społeczeństwa²⁹. Co istotne, o podziale fakultetów decydowały nie interesy nauki, lecz państwa³⁰. Państwo wraz z kościołem ingerowało w funkcjonowanie uniwersytetu, jednocześnie nie podejmując się zadania pełnego jego finansowania³¹. Zasadniczym celem uniwersytetu była reprodukcja wiedzy i przekazywanie jej studentom po to, by zrobili z niej praktyczny użytek. Wiedza ta musiała być zgodna z polityczną i religijną prawdą danego kraju³². Dyplom uniwersytetu, jak to określił Mirosław Żelazny, stanowił swoiste „świadectwo szczepienia absolwenta” na wszelkie możliwe formy pseudowiedzy, mogące naruszyć moralny porządek ducha (herezje religijne), prawny porządek państwa (nielogiczne wyobrażenia sprawiedliwości) czy fizyczny porządek ciała (szarlataneria i zabobony)³³. W tym podziale widać praktyczne urzeczywistnienie politycznej funkcji uniwersytetu – miał on przygotowywać członków społeczeństwa zdolnych do funkcjonowania w państwie w taki sposób, który wpisuje się w oczekiwania władzy państwowej (poszanowanie prawa i dbałość o własne zdrowie) oraz kościelnej (zgodny z dogmatyką sposób myślenia).

Jak podkreśla M. Żelazny: *bezpośrednim celem trzech wyższych fakultetów są więc nie zjawiska i prawa natury badane przez rozum teoretyczny, ale odwołujące się do idei wolności moralne wartości rozumu praktycznego*^{34 35}. Fakultety wyższe opierały swą naukę wyłącznie na autorytecie ksiąg – teolog przedkładał tekst

²⁶ por. M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 14.

²⁷ Ibidem, s. 16–17.

²⁸ Kant wyjaśnia pojęcie fakultetu jako *niewielkie, różnorodne społeczności, odpowiadające różnorodności głównych dyscyplin naukowych, na jakie dzieli się nauka uniwersytecka* – cyt. za: I. Kant, *Spór fakultetów*, Toruń 2011, s. 201.

²⁹ M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 13.

³⁰ Ibidem, s. 17; I. Kant, *Spór fakultetów...*, s. 203.

³¹ M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 13.

³² Ibidem, s. 22.

³³ Ibidem, s. 17.

³⁴ Ibidem, s. 27.

³⁵ Niniejsze kwestie Kant pośrednio porusza w: I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, Kęty 2009, s. 14; I. Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka*, Warszawa 2010, s. 112.

Biblii nad rozumowe rozróżnienia, prawnik kierował się nie prawem naturalnym, lecz stanowionym, zaś medyk nie fizyką ciała ludzkiego, ale porządkiem medycyny³⁶. Spór pomiędzy fakultetami był zjawiskiem wpisanym w istotę uniwersytetu³⁷. Fakultet niższy, ciesząc się dozą wolności w prowadzeniu myśli i interpretacji, często pełnił rolę arbitra owych konfliktów³⁸.

Zgodnie z ideałami Kanta, społeczność uniwersytetu powinna stanowić formę republiki służącej dobru i zależną częściowo do państwa³⁹ 40. Królewiecki filozof postulował, aby uniwersytet stał się szkołą wyższą o wysokim autorytecie zapewniającym możliwość decydowania o tym, co w realiach danego państwa będzie uznawane za prawo i prawdę. Zadanie tworzenia nauki, wraz z jej empiryczną weryfikacją, zostało wyrugowane poza uniwersytet. Dopiero od XVII wieku uczony mógł prezentować wyniki badań własnych w murach *Alma Mater* pod płaszczykiem fakultetu filozoficznego, który dopuszczał możliwość wolnej dyskusji na wszelkie tematy⁴¹. W takim zapatrywaniu widać wyraźną inspirację dla późniejszych aplikacji Wilhelma von Humboldta⁴².

3.2. Wilhelm von Humboldt

W 1810 roku, kiedy Wilhelm von Humboldt objął stanowisko dyrektora Sekcji Wyznań i Oświaty w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Prus, zostaje zaprezentowany jego rewolucyjny program organizacji uniwersytetu jako instytucji, która tworzy, wykłada i weryfikuje naukę. Owa synkretyczna propozycja łączyła w jedną wszystkie placówki naukowo-badawcze Berlina⁴³. Założenie Uniwersytetu Berlińskiego było wyrazem prusko-protestanckiej krytyki oświeceniowego modelu uczenia i nauczania realizowanego w sposób szkolny⁴⁴. Warto podkreślić, że praca naukowa posiada w tym rozumieniu znaczenie moralne. Była ona ściśle umocowana na idei *Bildung*, a więc koncepcji odnowy antycznego kształcenia, która nie wyrażała ani osiągnięć dydaktycznych profesora, ani badawczych wyników pracy

³⁶ I. Kant, *Spór fakultetów...*, s. 206.

³⁷ M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 25.

³⁸ Ibidem, s. 23; I. Kant, *Spór fakultetów...*, s. 210.

³⁹ M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 18.

⁴⁰ I. Kant w traktacie *O wiecznym pokoju* w sposób pośredni porusza kwestię niezależności od państwa: *Żadne państwo nie powinno się mieszać w drodze przemocy do konstytucji i rządów innego państwa*. W analizowanym w tej pracy problemie można przyjąć, że owym innym państwem byłby uniwersytet.

por. I. Kant, *O wiecznym pokoju. Zarys filozoficzny*, Wrocław 1993, s. 33.

⁴¹ M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 36–37.

⁴² B. Andrzejewski, *Wilhelm von Humboldt*, Warszawa 1989, s. 18–19.

⁴³ Ibidem, s. 37.

⁴⁴ H. G. Gadamer, *Idea uniwersytetu – wczoraj, dziś, jutro*, [w:] Tegoż, *Teoria, etyka, edukacja. Eseje wybrane*, Warszawa 2008, s. 241.

naukowej⁴⁵. Tym samym na dalszy plan zostało przesunięte kształcenie umiejętności praktycznych i technicznych⁴⁶.

Humboldt wraz z Schleiermacherem włączyli z uniwersytetem dwa problemy – kwestię oswobodzenia uczelni spod kurateli religii i Kościoła celem zapewnienia mu niezbędnej autonomii, a także gwarancję wewnętrznej swobody funkcjonowania uczelni⁴⁷. Uniwersytet Humboldta odznaczał się przede wszystkim sporą dozą autonomii instytucjonalnej, a także ochroną wolności nauki i nauczania zarówno przed interwencją zewnętrzną, jak i interesami bractw uczelnianych⁴⁸. Ponadto uczelnia tego typu była finansowo niezależna od państwa, które przekazywało na jej rzecz np. nieruchomości, na których zarabiała uczelnia⁴⁹. Istotną była także wspólnotowość i stosunek do przedmiotu nauczania. Koncepcja Humboldta wyraźnie akcentowała trójczłonową jedność: wiedzy, profesorów i studentów, badań i kształcenia. W swojej koncepcji położył nacisk na relację między nauczycielem i uczniem, których łączy wspólna pasja do wiedzy rozumianej jako poznanie prawdy. Poznanie to jest możliwe właśnie za sprawą szczególnej więzi, szacunku i dwukierunkowych korzyści dla nauczającego i uczącego się⁵⁰. Jedności poznania naukowego służyły wzajemnie uzupełniające się *Naturwissenschaften* (nauki matematyczno-przyrodnicze) i *Geistwissenschaften* (nauki humanistyczne dotyczące duchowego rozwoju)⁵¹. Idea uniwersytetu winna odwoływać się do uniwersalnych zasad, nie zaś partykularnych interesów⁵².

3.3. Karl Jaspers

⁴⁵ Ibidem, s. 242.

⁴⁶ A. Przyłębski, *Kryzys idei uniwersytetu. Rozważania inspirowane Humboldem*, [w:] A. Grzegorzczak, J. Sójka (red.) *Fenomen uniwersytetu*, Poznań 2008, s. 128.

⁴⁷ J. Habermas, *The Idea of the University – Learning Processes*. „New German Critique” nr 41/1987, s. 9. W zakresie wolności należy poczynić rozróżnienie na *Lernfreiheit* jako wolność do uczenia się, która pozwala studentom na wybór drogi własnej edukacji oraz *Lehrfreiheit*, a więc wolność nauczania skierowana do ciała profesorskiego (por. J. C. Scott, *The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations*. „Journal of Higher Education” wol. 77 nr 1/2006, s. 20). Język niemiecki precyzyjnie wyraża także rozróżnienie między *Lehre*, które odniesione jest zasadniczo do edukacji szkolnej (do szczebla średniego włącznie) oraz *Wissenschaft* właściwe uniwersytetowi, gdyż tłumaczone jako „nauka”, „mądrość”

⁴⁸ M. Stachowiak-Kudła, *Autonomia szkół wyższych a instytucjonalne mechanizmy zapewniania jakości w Polsce i wybranych państwach europejskich*, Warszawa 2012, s. 17.

⁴⁹ A. Przyłębski, *Kryzys idei uniwersytetu...*, s. 128–129.

⁵⁰ W. von Humboldt, *Schulpläne des Jahres 1809 Über die innere und äußere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin, 1810*, Hamburg 1946, s. 230.

⁵¹ Rozróżnienie przyrodnozawstwa i humanistyki poczynione zostało przez Wilhelma Diltheya, który argumentował, iż przyrodę wyjaśniamy (niem. *erklären*), zaś życie psychiczne rozumiemy (niem. *verstehen*) (por. Z. Kuderowicz, *Dilthey*, Warszawa 1987, s. 84).

⁵² J. Habermas, *The Idea of the University...*, s. 3.

Myśl Humboldta kontynuuje Karl Jaspers w ogłoszonej w 1923 roku pracy *Die Idee der Universität*. Podtrzymuje on postulat symbiozy prowadzenia badań i dydaktyki w celu dążenia do prawdy. Z założenia udział w badaniach naukowych nie powinien stanowić przygotowania do zawodu czy zdobycia kompetencji praktycznych i użytecznych w przyszłej pracy, lecz oznacza kształcenie w duchu *Allgemeinbildung*. Istotne było krytycznie podążanie za naukowymi autorytetami przy zachowaniu dystansu samodzielnego myślenia. Droga poszukiwania prawdy wymaga bowiem wysiłku z obydwu stron – czytania książek, robienia własnych notatek, wykonywania zadań – słowem kolejnych iteracji w wyrabianiu własnego krytycznego osądu, gotowego do ewaluacji pod naciskiem merytorycznych argumentów⁵³. Jaspers pojmował gmach wiedzy akademickiej jako kolektywny wysiłek wielu wybitnych naukowców⁵⁴. Warunkiem koniecznym była zatem realizacja idei wolności studiów⁵⁵, która nawet za czasów Jaspersa nie miała racji bytu. W tym czasie wśród akademików dominowała raczej postawa: „temu pieśń składam, czyj chleb jadam”⁵⁶. Negacja wolności nauczania stanowiła zaprzeczenie samej źródłowej idei poznania⁵⁷. Jaspers zachęcał do kultywowania klasycznego etosu uniwersytetu. Pisał on w sposób następujący: *O żywotności idei uniwersytetu decydują poszczególni studenci i profesorzy; formy instytucjonalne liczą się dopiero w drugiej kolejności. Instytucja jej nie zbawi, jeśli tłumi się jej żywotność. Trzeba jej ożywczego tchnienia przechodzącego od człowieka do człowieka, trzeba zachęty w nowych, odpowiadających sytuacji pracach podnoszących samowiedzę oraz wzmagających jej skuteczność. Student pragnie tej idei, jest gotów przyjąć ją i właściwie jest bezradny nie odnajdując jej u profesorów. Musi ją wówczas urzeczywistniać samodzielnie*⁵⁸.

Jaspers stwierdza ponadto, że reforma Humboldta nigdy nie została przeprowadzona w należytej formie⁵⁹. Niemniej jednak model niemiecki upowszechnił się w świecie, gdyż wiele uczelni zaczęło powielać system organizacji zapoczątkowany przez Uniwersytet Berliński. Zaczerpnęły go uniwersytety pruskie (Wrocław, Bonn), stare uczelnie niemieckie (Królewiec, Halle) oraz inne niemieckie (Getynga, Lipsk, Jena, Monachium, Heidelberg). Poza tym także uniwersytety w Holandii (Leja, Utrecht), Szwajcarii (Zurych, Genewa) i częściowo we Włoszech i Rosji⁶⁰.

⁵³ K. Jaspers, *Die Idee der Universität*, Berlin 1946, s. 53–55

⁵⁴ K. Jaspers, *Autobiografia filozoficzna*, Toruń 1993, s. 55.

⁵⁵ Ibidem, s. 57.

⁵⁶ Ibidem, s. 58.

⁵⁷ Ibidem, s. 60.

⁵⁸ Ibidem, s. 62.

⁵⁹ M. Żelazny, *Kantowska idea uniwersytetu...*, s. 38.

⁶⁰ S. Kot, *Historia wychowania. t.2. Wychowanie nowoczesne. Od połowy wieku XVIII do współczesności*. Warszawa 2010, s. 207.

Podsumowanie

Dla Twardowskiego uniwersytet to miejsce szczególne, które odznacza się godnością i dostojenstwem. Nie jest zwyczajną instytucją kształcenia zawodowego pozwalającą uzyskać dostateczne umiejętności i elementarną wiedzę niezbędne do podjęcia pracy. Stanowi on raczej swoistą „świątynię wiedzy” ulokowaną wysoko ponad codziennością życia powszechnego⁶¹. Można powiedzieć, że jest ostatnim, lub przynajmniej jednym z ostatnich bastionów najwyższych wartości pojmowanych w sposób uniwersalny. Uniwersytet nie jest ponadto martwym tworem, wyłącznie budynkiem, ponieważ tworzą go ludzie, zarówno studenci, jak i profesorowie. Twardowski nie tylko pisał i mówił o swoim zapatrywaniu na uniwersytet, ale dał mu praktyczny wyraz swoją postawą naukową i realizacją zasad, które obowiązywały jego i jego uczniów w ramach Szkoły Lwowsko-Warszawskiej.

Niemniej jednak faktem jest, że prowadzona przez niego formuła szkolnictwa wyższego nie jest wyłącznie jego oryginalną koncepcją. Jako wychowanek niemieckiego systemu szkolnictwa (austriackie Theresianum, Uniwersytet Wiedeński) wyraźnie wrósł w taką optykę studiów akademickich. W pewnym sensie można więc stwierdzić, że polski model klasycznego uniwersytetu stanowi wzór niemiecki zaadoptowany między innymi przez szkołę Twardowskiego. Z kolei na kształt modelu niemieckiego wpływ mieli wymienieni filozofowie – Kant, Humboldt, Jaspers i inni. Wpływ Kanta na Twardowskiego ma charakter pośredni. Twardowski w swoich pismach dotyczących koncepcji uniwersytetu nie powołuje się na Kanta. Niemniej jednak nie oznacza to braku inspiracji kantowską filozofią. Odnosząc się do szerszego kontekstu, objawia się ona chociażby w systematyczności, systemowości i logiczności filozofii Twardowskiego. Jego nacisk na precyzję definiowania terminów, formalizm i dbałość o szczegóły nosi wyraźnie znamiona wpływu kantowskiego. Co więcej, wspólna jest także dbałość o stronę etyczną (zarówno na etapie formowania idei uniwersytetu, jak i w praktycznym zarządzaniu uniwersytetem) i pochwała filozofii i kształcenia filozoficznego (a nawet, mówiąc szerzej, kształcenia ogólnego). Ponadto zarówno Kant, jak i Twardowski byli orędownikami wolności nauki, która za czasów Kanta obecna była na fakultecie niższym, zaś w koncepcji Twardowskiego rozciągała się na cały uniwersytet. Troška o wolność nauki, w tym szczególnie o wolność prowadzenia badań i przekazu dydaktycznego leżała na sercu także Humboldtowi i Jaspersowi, co *explicite* głosili w swoich pismach. Podobnie było w całej szkole Twardowskiego – wspominał o tym sam mistrz, ale i jego uczniowie (Czeżowski, Ajdukiewicz, Kotarbiński czy Dąmbaska). Również ważnym punktem styku wspomnianych uczonych niemieckich i szkoły Twardowskiego była szczególna i wzajemna relacja mistrza i uczniów, wyrażająca się we wspólnym podążaniu naukowymi ścieżkami, aby zbliżyć się do

---

⁶¹ W. Tyburski, *Tadeusz Czeżowski o etosie uczonego i zadaniach uniwersytetu*. „Ruch Filozoficzny” nr 4/2009, s. 656.

poznania prawdy. W tym sensie szkoła wyższa realizuje nie tylko misję edukacyjną, ale również wychowawczą, zaś etyczna postawa i odpowiedzialność za nie leży po stronach obydwu uczestników tej relacji.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewski B. 1989.** *Wilhelm von Humboldt*. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Bartnicka K. 2011.** *Przemiany idei uniwersytetu europejskiego w XVIII–XXI wieku*, [w:] W. Szulakiewicz (red.) *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*, t. 1. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Borzym S. 2011.** *Uniwersytet według Twardowskiego*. „Kronos”, nr 1.
- Czeżowski Tadeusz 1936–38.** *Kazimierz Twardowski. 20.X.1866–11.II.1938*. „Ruch Filozoficzny” nr 14.
- Czeżowski T. 1946.** *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich*. „Biblioteka Toruńska” nr 3.
- Czeżowski T. 1994.** *O ideale uniwersytetu*, [w:] W. Winclawski (red.) *Tożsamość uniwersytetu: antologia tekstów Profesorów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*. Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Drabarek A. 2003.** *Problem etyki naukowej w poglądach filozofów ze szkoły lwowsko-warszawskiej – K. Twardowski*. „Kultura i Edukacja” nr 3–4.
- Gadamer H. G. 2008.** *Idea uniwersytetu – wczoraj, dziś, jutro*, tłum. P. Sosnowska, [w:] Tegoż, *Teoria, etyka, edukacja. Eseje wybrane*. Wydawnictwo UW, Warszawa.
- Habermas J. 1987.** *The Idea of the University – Learning Processes*. New German Critique, nr. 41, Special Issue on the Critiques of the Enlightenment.
- Humboldt W., von, 1946.** *Schulpläne des Jahres 1809 Über die innere und äußere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin, 1810*. Hamburg Universität, Hamburg.
- Jaspers K. 1946.** *Die Idee der Universität*. Springer, Berlin.
- Jaspers K. 1993.** *Autobiografia filozoficzna*, tłum. S. Tyrowicz. Wydawnictwo Comer, Toruń.
- Kant I. 1993.** *O wiecznym pokoju. Zarys filozoficzny*, tłum. F. Przybylak. Wydawnictwo UWr, Wrocław.
- Kant I. 2009.** *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg. Wydawnictwo Antyk, Kęty.
- Kant I. 2010.** *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka*, tłum. B. Bornstein. Wydawnictwo Hachette, Warszawa.
- Kant I. 2011.** *Spór fakultetów*, tłum. A. Bobko, M. Żelazny, W. Galewicz [w:] Tegoż, *Dziela zebrane*, t. 5. Wydawnictwo UMK, Toruń.

- Kot S. 2010.** *Historia wychowania. t. 2. Wychowanie nowoczesne. Od połowy wieku XVIII do współczesności.* Wydawnictwo Żak, Warszawa.
- Kotarbiński T. 1965.** *O Kazimierzu Twardowskim*, [w:] K. Twardowski, *Wybrane pisma filozoficzne.* Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Kowalewska M. 2000.** *Akademia Wileńska*, [w:] M. A. Krąpiec i inni (red.) *Powszechna Encyklopedia Filozofii.* t.1. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin.
- Kowalewska M. 2000.** *Akademia Zamojska*, [w:] M. A. Krąpiec i inni (red.) *Powszechna Encyklopedia Filozofii.* t.1. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin.
- Kuderowicz Z. 1987.** *Dilthey.* Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Przyłębski A. 2008.** *Kryzys idei uniwersytetu. Rozważania inspirowane Humboldtem*, [w:] A. Grzegorzczak, J. Sójka (red.) *Fenomen uniwersytetu.* Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Scott J. C. 2006.** *The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations.* Journal of Higher Education. wol. 77, nr 1.
- Skubała-Tokarska Z., Tokarski Z. 1972.** *Uniwersytety w Polsce. Rys historyczny.* Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Stachowiak-Kudła M. 2012.** *Autonomia szkół wyższych a instytucjonalne mechanizmy zapewniania jakości w Polsce i wybranych państwach europejskich.* Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Stark W. 1992.** *Die Formen von Kants akademischer Lehre.* „Deutsche Zeitschrift für Philosophie” nr 40.
- Twardowski K. 1992.** *Granice puryzmu*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Twardowski K. 1992.** *Greka i łacina a filozofia*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Twardowski K. 1992.** *Jak studiować filozofię?*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Twardowski K. 1992.** *O dostojęństwie uniwersytetu*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Twardowski K. 1992.** *O przygotowaniu naukowym do filozofii*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Twardowski K. 1992.** *Podziękowanie, które wygłosił prof. dr Kazimierz Twardowski*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Twardowski K. 1992.** *Przedmiot nauczania i przedmiot poszczególnych nauk*, [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych.* Wydawnictwo WSiP, Warszawa.

- Twardowski K. 1992.** *Przemówienie prof. dra Kazimierza Twardowskiego...* [w:] Tegoż, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*. Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Tyburski W. 2000.** *Myśl etyczna w Polsce od XVI do XIX wieku*. Wydawnictwo Top Kurier, Toruń.
- Tyburski W. 2004.** *Tadeusz Czeżowski o etosie uczonego i zadaniach uniwersytetu*. „Ruch Filozoficzny” nr 4.
- Tyburski W., Wachowiak A., Wiśniewski R. 2002.** *Historia filozofii i etyki. Źródła i komentarze*. Wydawnictwo TNOiK, Toruń.
- Uczniowie o nauczycielu*, [w:] K. Twardowski, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*. Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Wielgus S. 2000.** *Akademia Krakowska*, [w:] M. A. Krąpiec i inni (red.) *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. t. 1. Polskie Towarzystwo Tomasa z Akwinu, Lublin.
- Woleński J. 2010.** *Szkoła Lwowsko-Warszawska*, [w:] J. Skoczylński, J. Woleński, *Historia filozofii polskiej*. Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Wołoszyn S. 1965.** *Kazimierza Wielkiego dyplom założenia uniwersytetu*, [w:] Tegoż (wyb. i opr.), *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*, t. 1. *Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia*. Warszawa 1965.
- Żelazny M. 2001.** *Idea wolności w filozofii Kanta*. Wydawnictwo Rolewski, Toruń.
- Żelazny M. 2003.** *Kantowska idea uniwersytetu*, [w:] I. Kant, *Spór fakultetów. Wznowione pytanie czy rodzaj ludzki stale zmierza ku temu, co lepsze?* tłum. M. Żelazny. Wydawnictwo Rolewski, Toruń.

SUMMARY

The article presents the source inspirations of what can be called the „Polish university model”. This model emerges in the functioning of Polish universities in the 20th century and is undoubtedly related to the foundations of science laid by Kazimierz Twardowski in the philosophical and logical activity of the Lvov-Warsaw School. The article aims to explore the sources of Twardowski's inspiration that influenced the shape of his school, and also translated into the wider functioning of Polish universities. Among the sources, the author points to the texts of Immanuel Kant, Wilhelm von Humboldt and Karl Jaspers.

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje źródłowe inspiracje czegoś, co można nazwać „polskim modelem uniwersytetu”. Model ten wyłania się w funkcjonowaniu polskich uczelni w XX wieku i niewątpliwie ma związek z fundamentami naukowości położonymi przez Kazimierza Twardowskiego w działalności filozoficzno-logicznej Szkoły

Lwowsko-Warszawskiej. Artykuł stawia sobie za cel eksplorację źródeł inspiracji Twardowskiego, które wpłynęły na kształt jego szkoły, a także przełożyły się na szersze funkcjonowanie polskich uczelni wyższych. Wśród źródeł autor wskazuje na teksty Immanuela Kanta, Wilhelma von Humboldta i Karla Jaspersa.

Key words: university, academic ethos, Kazimierz Twardowski, Immanuel Kant, Wilhelm von Humboldt, Karl Jaspers.

Słowa kluczowe: uniwersytet, etos akademicki, Kazimierz Twardowski, Immanuel Kant, Wilhelm von Humboldt, Karl Jaspers.